

KULTURNI PEJZAŽ BUDVANSKOG PRIOBALJA

Dokumentarna izložba

IZLOŽBA O KULTURNOM PEJZAŽU BUDVANSKOG PRIOBALJA

Dokumentarna izložba „Kulturni pejzaž budvanskog priobalja“ bila je dio istoimenog projekta JU Muzeji i galerije Budve koji je predstavljen u okviru manifestacije međunarodnog karaktera „Dani evropske baštine“ („European Heritage Days“), održane od 25. do 30. septembra 2017. godine u budvanskoj Modernoj galeriji, uz podršku Ministarstva kultue Crne Gore. „Dani evropske baštine“, podsjetimo, događaj su panevropskih razmjera i značaja, koji se održava preko trideset godina i čiji je cilj bliže upoznavanje šire javnosti sa lokalnom i kulturnom baštinom Evrope i njihovim vrijednostima, kroz brojne programe, ove godine tematski uokvirene sintagmom „Kulturna i prirodna baština: pejzaž mogućnosti“.

Skladno navedenom, kao i činjenici da se ovom prilikom naša Ustanova i grad Budva po prvi put pridružuju obilježavanju ove manifestacije, smatrali smo prigodnim da ovim povodom koncipiramo program „Kulturni pejzaž budvanskog priobalja“, sastavljen iz dokumentarne izložbe, stručno-popularnih predavanja i predstavljanja knjige, koji su tematski direktno korespondirali sa zadatim tematskim okvirom, a u kojima su uzeli učešće: arhitekta Slobodan Mitrović, konzervatorka-restauratorka Dobrila Vlahović, arhitektica konzervatorka Aleksandra Kapetanović, istoričarka umjetnosti mr Lucija Đurašković, arhitekta i umjetnik Petar Perović, arhitekta prof. dr Ilija Lalošević, istoričar umjetnosti akad. Aleksandar Čilikov i arheolog i menadžer u kulturi Dušan Medin.

Brojni posjetioci koji su za vrijeme „Dana evropske baštine“ posjetili Modernu galeriju ili tokom prve tri nedelje novembra Spomen dom „Crvena komuna“ u Petrovcu, imali su mogućnost da pogledaju dokumentarnu izložbu sa uveličanim reprodukcijama starih i savremenih fotografija, tehničke, pisane i crtane dokumentacije o devet izabranih lokaliteta kulturnog pejzaža budvanskog priobalja: Mogren, crkve u Starom gradu, Citadela, ostrvo Školj, podvodni sprud Tunja, Miločer, Sv. Stefan, ostaci utvrđenja Kastelo i Lazaret u Petrovcu, i ostrva Katič i Sv. Neđelja ispred Petrovca. Autori izložbene postavke bili su Slobodan Mitrović i Dušan Medin, koji su napisali i stručno-popularne legende.

Sa zadovoljstvom možemo istaći da su izložba i prateći programi postigli svoj cilj, a to je da podstaknu stručnu javnost i lokalnu zajednicu na diskusiju o jednom od naših najvažnijih resursa – prostoru i (kulturnom) pejzažu kao njegovom integralnom dijelu, a koji je, kako svjedočimo, posljednjih decenija vidno devastiran, dok su određeni segmenti možda i zauvijek izgubljeni. Međutim, kako je teritorija opštine Budva, uprkos svemu, jedinstven primorski ambijent sa izraženim prirodnim ljepotama i bogatom i raznovrsnom kulturnom baštinom, koji i dalje čine njegovu primarnu vizuru, ovim putem željeli smo da afirmišemo i kritičko osvjetljavanje date problematike, oličene u simbiozi prirode i nekadašnjeg i savremenog djelovanja čovjeka.

Na ovom mjestu zahvalnost izražavamo našem sugrađaninu arhitekti Slobodanu Mitroviću, ko-autoru izložbe i tekstova u katalogu, vlasniku većine izloženog materijala, potom ostalim autorima i vlasnicima dokumentarne građe koja je ustupljena, svim saradnicima na ovom projektu, posobno dizajneru Velimiru Perunoviću, kao i Ministarstvu kulture Crne Gore koje nas je ohrabrilo i podržalo u namjeri da „Dane evropske baštine“ po prvi put realizujemo u Budvi. Prilikom objavljivanja drugog izdanja ovog kataloga i predstavljanja izložbe u javnom prostoru za Dan opštine Budva 22. novembra 2017. godine, razumijevanje i naklonost dobili smo i od Turističke organizacije opštine Budva, na čemu im srdačno zahvaljujemo.

mr Lucija Đurašković i Dušan Medin

KULTURNI PEJZAŽ BUDVANSKOG PRIOBALJA

„Dani evropske baštine“ su dani kada se krajem septembra, u preko 50 zemalja Evrope, javno mnjenje upoznaje sa vrijednostima kulturne baštine i kada se sa posebnom pažnjom ukazuje koliko je održavanje kontinuiteta kulturnih vrijednosti neophodno za njegovanje identiteta kako naroda tako i svakog pojedinca.

Pravo na kulturnu baštinu u korpusu ljudskih prava spada u fundamentalno pravo. Posljednjih decenija u eri globalizacije, kada su tržište i komercijalizacija uspostavili dominaciju u našim duhovnim, etičkim i materijalnim segmentima života, svjetski eksperti su se sami zapitali kuda sve to vodi? Značajna rješenja se svakako nalaze u favorizovanju kulturne baštine i nije slučajno da se najznačajnije institucije svijeta bave tim poslom. Savjet Evrope i UNESCO, intenzivno od Drugog svjetskog rata, afirmišu identitete i kulture naroda i putem međunarodnih konvencija, preporuka i inicijativa razvijaju mreže transkontinentalnih kulturnih komunikacija. Počevši sa Atinskom poveljom iz 1931. godine, kada se štitilo samo graditeljsko nasljeđe, preko Pariza 1972. godine, kada se štiti kulturno i prirodno nasljeđe, pa sve do niza konvencija, kao na primjer iz La Valete, Granade i desetine drugih, došlo se do 2003. godine u Parizu, kada su uspostavljeni kriterijumi zaštite nematerijalne kulturne baštine. Sa ovim novim sadržajem na dotadašnje pojmove nepokretne i pokretne kulturne baštine, dodat je pojam – integralna zaštita kulturne baštine. Dakle, pojam zaštićenog kulturnog dobra se više ne tiče samo nekog arheološkog lokaliteta ili obrušenih zidova nekog zdanja, nego i forme života u tom vremenu, običaja i načina igre i zabave, rituala, oblačenja, kužine, zanatstva, etnologije i svega što karakteriše jednu ljudsku zajednicu.

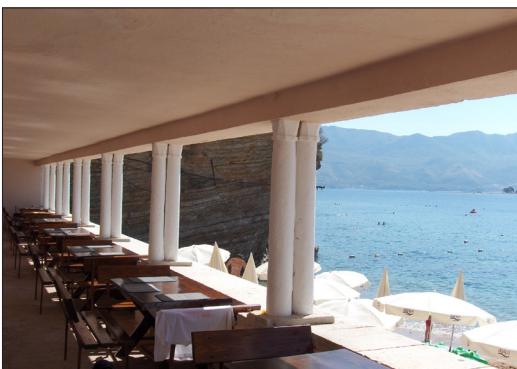
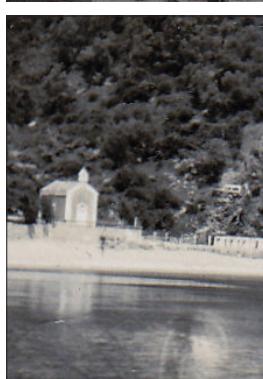
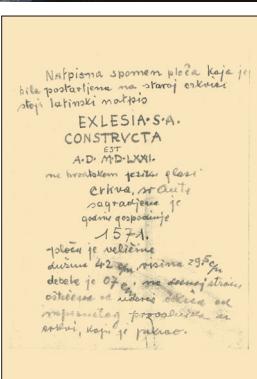
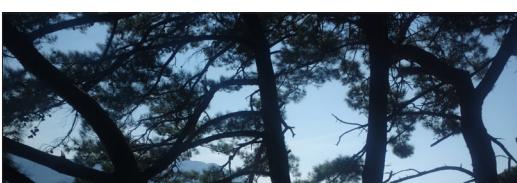
U okviru „Dana evropske baštine“ JU Muzeji i galerije Budve po prvi put otvaraju svoj izložbeni prostor sa tematskom izložbom „Kulturni pejzaž budvanskog priobalja“. U sklopu opšteg pojma kulturne baštine, kulturni pejzaž je posebna definicija koja kaže za jedan lokalitet ili predio, da je zajedničko djelo prirode i čovjeka. Dakle, kada je priroda, krajolik, sam po sebi osoben, vizuelno oformljen, biodiverzitetski bogat i sadržajan, pa mu još čovjek svojim antropogenim djelovanjem dodaje novu materijalizaciju, nove fizičke strukture, bilo tvrđavu, crkvu, među, gumno ili bunar, to se onda naziva kulturnim pejzažom jer je djelo prirode i ljudskih ruku. Kada takvom lokalitetu ili predjelu dodamo legende, usmena predanja, izvođene rituale, običaje i obredne svečanosti, dobili smo jedinstvena svjedočanstva prošlih vremena, kvaliteta i načina života naših predaka. U tim svjedočanstvima mi tako i prepoznajemo one koji su nam prethodili u ovom prostoru.

Građani, mještani, gosti i turisti na prostoru Budve i Petrovca često nisu ni svjesni privilegije koju su stekli kada su dobili jedinstven i neponovljiv „budvanski miraz“. Na prostoru obale i duboko u zaleđu vlada jedinstven sklad prirodnih, duhovnih i kulturnih vrijednosti, pa se može reći da je čitavo crnogorsko priobalje jedinstven kulturni pejzaž.

Na ovoj izložbi prezentovano je devet lokaliteta i predjela, uglavnom poznatih i pristupačnih, sadržajno bogatih ali ne i prezentovanih.

Kult prirode je intenzivno prisutan u tradicionalnom životu budvanskog stanovništva, pa su mnoge „skrivene ljepote“ normalna pojava, što često utiče na bezbrizan odnos čovjeka prema svojoj okolini i svojoj kulturi. Zato je institucionalni, metodološki i sistematski rad na poslovima kulturne baštine, zakonska i civilizacijska norma društva, koja se mora poštovati. Svjetske institucije nastoje da utiču na savremenog čovjeka da „izvlači“ kulturnu baštinu iz istorijskih okvira prošlosti i uključuje je u savremene tokove života. Na taj način, u malim lokalnim zajednicama, one, koji su nam prethodili, ugrađujemo u svoje duhovno sazrijevanje, bivamo jači i otporniji na mnoge životne izazove.

Slobodan Mitrović

MOGREN

Podnožje brda Spas, pri moru, od davnina se naziva Mogren. Pretpostavka je da je ime dobijeno po španskom kapetanu Mogriniju, koji 1571. godine doživljava brodolom i spasava se na ovoj plaži. U znak zahvalnosti Bogu i svom zaštitniku, podigao je kapelu sv. Antonu Padovanskom. Kapelica je izdržala 330 godina, kada je 1900. stradala od jakog nevremena. Velikom dobrovoljnom akcijom mještana obje vjeroispovijesti, napravljena je nova velika crkva dimenzija 4,4 x 5,6 x 5 m. Decenijama prije i poslije, na dan sv. Antona, 13. juna, velika procesija preko mora je kretala iz Starog grada, noseći ikonu ovog sveca, okićena i u crkvenom dekoru. Regata barki sa vjerujućim narodom je u crkvenom pjevanju odavala počast i dostojanstvo Bogu i sv. Antonu. Nakon mise, počinjala je velika narodna svetkovina sa gradskom muzikom, gdje se gostilo, igralo, pjevalo i veselilo sve do zalaska sunca.

Sam naziv brda Spas, „San Salvatore” (Vaznesenje Gospodnje), koje se po Jevanđelju tumači kao prvo pojavljivanje Isusovo pred apostolima, upućuje na jaku religijsku i mističnu komponentu plaže i zaledja Mogren. Prema zapisima don Krsta Ivanovića (1628–1688) još tri kapele su se nalazile iznad plaže Mogren. Kapela Sv. Mihovila nalazila se na samoj ponti od Mogrena, a druge dvije vrlo visoko u brdu.

Cijela uvala Mogren odiše jednom blagotvornom smirujućom atmosferom, pa su se stari Budvani sa osjećanjem zaštićenosti sklanjali na Mogren tokom bombardovanja Budve u Drugom svjetskom ratu.

Zaledje plaže bilo je u vinogradima kratošije, koji se pominju u Statutu Budve cara Dušana iz 1350. godine. Padine brda Spas bile su terasasto podzidane kamenim međama i obrađivane u svim poljokulturama jer je od poljoprivrede, stočarstva i ribarenja grad živio.

Klopanova greda je poznata u botaničkoj nauci po divljim kestenovima jedino ovdje i u Kostanjici u Boki na južnom Jadranu. Buičnim nanosima kroz ovaj prirodni usjek i kanal vjekovima se erozijom tla prihranjivala plaža Mogren.

Zaklonjenost od jakih vjetrova je pogodovala raskošnoj mediteranskoj vegetaciji pinusa, čempresi, maginje i primorskog hrasta.

Vjekovna gnijezda i staništa sporo pokretne faune čine ovaj prostor, bogat vegetacijom, mirisima i cvrkutom ptica, nalik rajscom.

Obrisi kamenitog sruštanja u more samog kraja plaže, ponte od Mogrena, slikovito ukazuju na geološku strukturu i morfologiju čitavog krajolika. U stjenovitom i pjeskovitom pličaku otkriva se čarobni svijet podmorja, riblje mlađi, polipa, školjki, hobotnica... Tirkizna boja mora u pličaku, sa ispranim sitnim granulatom pijeska okeraste boje i teško zelenom bojom vegetacije, gradi u krajoliku jednu kolorističku senzaciju.

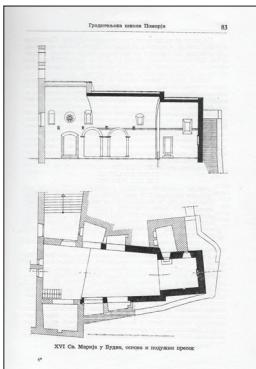
Ostaci austrougarske baterije fortice Mogren, odakle je pet topovskih platformi držalo kontrolu nad morem punih 100 godina, još uvijek podsjećaju na teška ratna vremena. Danas, poslije određenog zaborava, ovaj prostor se transformiše u nove turističke osmatračnice, sa pješačkim stazama kroz šumoviti predio.

Poslijeratnoj ideologiji Jugoslavije smetala je crkva Sv. Antona, pa ju je srušila.

Godine 1952. napravljene su kabine i restoran na plaži koja je predstavljala najljepšu arhitekturu Budve. Predratni i poslijeratni turizam su imali smisao velike radosti, uživanja i kulta prirode. Kasniji industrijski turizam se sve više pretvara u suprotnost.

Na Mogrenu ćete naći sve veze prirodnih, duhovnih i kulturnih vrijednosti, usklađenih u jedinstven fenomen kulturnog pejzaža. Godine 2009. u jednom naletu investitora da grade hotele na plaži, pobunili su se mladi: Tatjana Mandić, urednica TV Budva, je tada izgovorila: „Mogren je opšte mjesto odrastanja mladih Budvana, mjesto prvih sastajanja, najljepših poljubaca, plaža na kojoj su mnogi prohodali, naučili da plivaju, vidali svoje reumatične boljke, uživali i našli spokoj svoje duše. Mogren je mjesto na koje su prvo odlazili naši studenti kada bi se za raspust vraćali Budvi. Mogren je, kratko rečeno, bio i ostao, budvanska zakletva.”

Slobodan Mitrović

SANTA MARIJA IN PUNTA I SV. SAVA OSVEĆENI

Sreća je za jedan grad kada su u temeljiima njegovog civilizacijskog razvoja ugrađeni slojevi benediktinskog reda. Sv. Benedikt je najpopularniji svetac u hrišćanskoj crkvi i zvanični je zaštitnik Evrope. U IX vijeku je formirano 11 benediktinskih opatija od Bojane do Budve, a u Boki ih je bilo 16. Sa njima je počelo širenje hrišćanstva, izučavanje starih kultura, učenje jezika, prevođenje knjiga, izučavanje i razvoj mnogih naučnih disciplina.

Godine 840. dva opata grade crkvu Santa Marija in punta u Budvi. Pored legende o izboru mesta za gradnju crkve o nekim tajanstvenim ljudima sa bradama koji su donijeli ikonu Bogorodice i ostavili je na jednoj stijeni, realna je gradnja crkve u duhu tog vremena na hridima, na neobičnim mjestima, koja su imala neke kultne pretpostavke u osjećanju izbora svetog mesta. Geslo benediktinaca „ora et labora“ (molitva i rad) se nalazilo na zidu crkve i danas je izmješteno u crkvu Sv. Ivana.

Tokom srednjeg vijeka crkvu preuzimaju franjevci, o čemu svjedoči niz kasnijih dokumenata. U oltaru se nalazila čudotvorna ikona Budvanske Gospe sve do 1800. godine, kada crkva strada od velikog nevremena. Inače, to je vrijeme vladavine Francuza, koji Santa Mariju pretvaraju u konjušnicu. Kroz povremeno vraćanje kultu, nakon Drugog svjetskog rata Santa Marija 1972. godine doživljava kvalitetnu restauraciju i od tada se koristi za galerijske i koncertne programe.

Čitava urbana matrica Starog grada je spontano nastajala u granicama mogućnosti gradnje na stijeni u moru, sa dominantnim stijenama na kojima se nalaze Santa Marija in punta i Citadela. Gradnje na takvim lokacijama su podrazumijevale veliko majstorstvo i spretnu tehnologiju zidanja. Preko 20 katastrofalnih zemljotresa su permanentno rušili i razgrađivali grad, ali se uvijek nanovo obnavljao. Ta uvijek nova popravljanja, rekonstrukcije i adaptacije se očito isčitavaju u prostoru Santa Marije, često u slojevima stilski suprotnim. No, čitav korpus crkve sa bočnim kapelama je tako arhitektonski intuтивno vođen i konstruisan da je formiran jedinstven organski sklopljen prostor, estetski i vizuelno izuzetan.

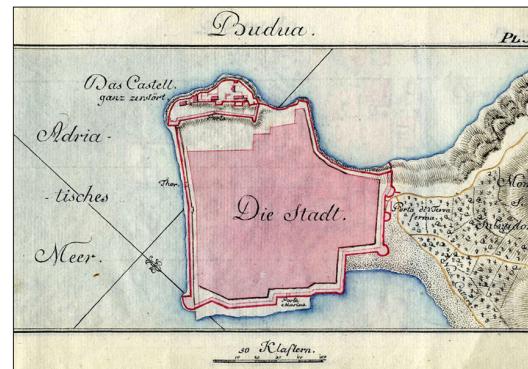
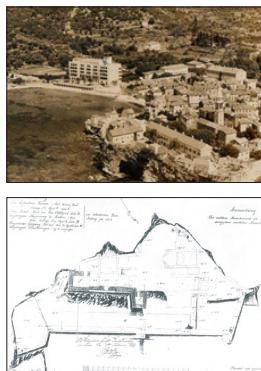
Urbani sklop ostataka zvonika, srušenog i proporcionalno skladne crkvice Sv. Save Osvećenog gradi netipičan, originalan i prepoznatljiv arhitektonski sklop koji sa stijenom i njenim spoljnjim obrisima predstavlja pamtljiv motiv Budve.

Rt Santa Marije sa plažom pod njom i srednjovjekovnim zapadnim bedemima je dominantan u mogrenskom zalivu, i sa Citadelom istočno i pontom od Mogrena zapadno, gradi jedinstveni pejzažni prostor mogrenskih stijena, plaža i stjenovitog tirkiznog morskog plićaka.

Graditelj je podilazio prirodi i nadgradivši je arhitektonski vrijednim sklopom, sadržajno i duhovno obogaćenim, postigao sve premise kulturnog pejzaža.

Umjetnički događaji u prostoru Santa Marije dobijaju poseban doživljaj kroz autentičnost i slojevitost prostora ove crkve.

Slobodan Mitrović

CITADELA

Budvanske kamenite stijene u moru (prvo ostrvo pa poluostrvo), na kojima je nastao grad Budva, najisturenije su i najviše izranjuju iz mora u južnom dijelu, nad kojim je izgrađena Citadela. Istorija nastanka i transformacije Citadele je istovremeno istorija grada Budve. Na njenom jarbolu su se smjenjivale zastave od vremena Ilira i Helena, Rimskog carstva, Vizantije i Nemanjića, Balšića, mletačke, francuske i austrougarske uprave, do Kraljevine Jugoslavije, SFRJ i Crne Gore. Pisani podaci o antičkoj i srednjovjekovnoj Budvi su rijetki. Nešto više podataka imamo iz vremena mletačke dominacije od 1442. godine. Tada, i sve do 1797. godine Citadela se zvala kastio Sv. Marije. U njemu je bila i crkva Sv. Marija in kastio. Sa crkvom St. Marija in punta, crkvom Sv. Gospode ispred zidina grada i ikonom Bogorodice zaštitnice grada, koja je stajala u glavnim gradskim vratima od srednjeg vijeka do 1948. godine, Budva je bila jako duhovno središte, a svakodnevni život se odvijao u znaku kulta Bogorodice. U vrijeme mletačke dominacije kastio Sv. Marije ima dominantnu fortifikacionu ulogu kako u graditeljskoj formi tako i u sadržajima utvrđenja. On ima i funkciju malog gradića sa svim potrebnim uslovima za izdržavanje dugih opsada Budve. Srednjovjekovni graditelj je nepogrješivim instinktom prilagođavao odbrambene zidove tvrđave formi stijena i topografiji terena na kome se tvrđava oblikovala. Morala je da izdrži topovsku đulad sa brodova, a isto tako morala je i da izgradi svoje platforme sa kojih je sopstvenim topovima mogla da brani grad i kontroliše okolinu. Po mjestimičnim autentičnim ostacima i danas očuvanim, bila je to tipična venecijanska škola graditeljstva. Velike eskarpe, kordonski vijenci, toparnice i puškarnice, mašikule, sve rađeno u pritesanom i fino klesanom kamenu. Nažalost, do danas se ne zna izgled kastija Sv. Marije, a vjerovatno je da se u arhivama Venecije mogu naći projekti iz vremena gradnje.

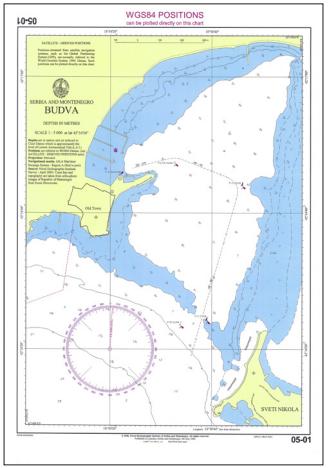
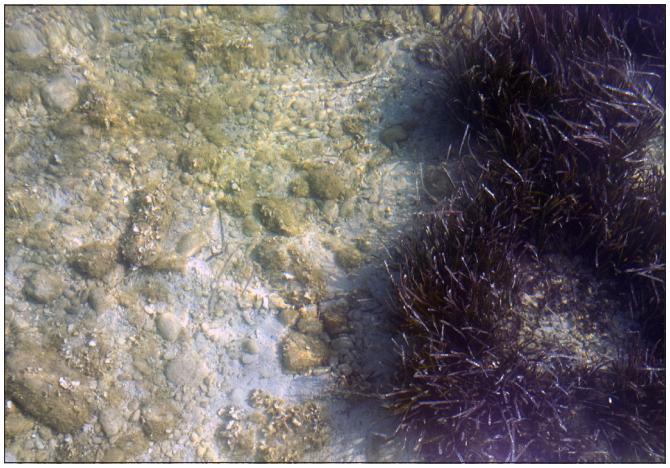
Austrijska carevina 1838. godine ruši središnji dio kastela, gradi veliku kasarnu za vojnike od 620 m², ruši crkvu Sv. Marije in kastio i pretvara ga u vojni objekat za ratne potrebe. Izgradnjom novih objekata, magacina, skladišta municije, spavaonica, pekare, cistijerne za vodu, vrši se potpuna transformacija srednjovjekovne tvrđave u moderno ratno utvrđenje, kakvih je Austrougarska izgradila 55 na prostoru Boke i Budve.

Nakon Prvog svjetskog rata u Kraljevini Jugoslaviji i u novoj Jugoslaviji zadržavaju se vojne potrebe kasarne, da bi pedestih godina prošlog vijeka bila prepuštena opštinskoj nebrizi, pa je tako i otvorena devedesetih godina, iako je obnovljena poslije zemljotresa sredstvima jugoslovenske solidarnosti.

Danas je Citadela (naziv koji dobija nakon zemljotresa 1979. godine) registrovano kulturno dobro na kojem se isčitavaju slojevi elegantne venecijanske gradnje iz 1495. godine sa dva bočna bastiona i sasvim drugog načina i izgleda gradnje u središnjem dijelu, koji je izgradila Austrougarska. Prepoznaće se danas i treći sloj adaptacije, kojim vlasnik prilagođava objekat turističkim potrebama, iako bez kvalitetnog zakonskog konzervatorskog tretmana.

Specifičnost Citadele i njena prostorno-arhitektonska kompozicija, u korelacijama sa Starim gradom, ostrvom Sv. Nikola, plažom i pontom od Mogrena, superpozicijom prema okolnim brdima, Spasu, Košljunu, Zavali, Sv. Stefanu, paštrovskim selima i morskoj pučini prema Italiji, pomjera posmatrača i aktivnog građanina u fina osjećanja slobode u prostoru, a istorijska slojevitost objekta produbljuje plamenita osjećanja ljudskog trajanja i kontinuiteta življenja u Budvi. Tako su se stekli svi elementi kulturnog pejzaža.

Slobodan Mitrović

TUNJA – PODVODNI SPRUD

Tunja je plićak, pličina koja se u širini od 15 do 30 metara proteže od ostrva Sv. Nikola do Slovenske plaže na 0,30–1,0 m dubine. U danima velike oseke može se „morem do koljena“ pješke preći sa ostrva do blizu Slovenske plaže. Pravac pružanja Tunje u dužini od 1,0 milje je jug–sjever.

Zato što je pod morem, ona nije vidljiva institucijama koje se bave arheologijom i prirodom. Za nju znaju samo mještani sa maritimnim oblicima života: ribari, ljubitelji mora i ostrva, sportski ronioci, maritimni turisti, a najviše starosjedioci Budve i okoline koji su tradicionalno živjeli „od mora“. Ona je uočljiva kao bjeličasta traka iz svih snimaka iz ptičje perspektive, kao i sa brda Košljun i sa Brajića.

Geomorfologija – Analizom izobata koje je snimila Austrija 1858. očigledno je da se u širem opsegu Tunje prostire dosta širok pojas sedimentnih stijena u širini i do 200 m, a maksimalne dubine 2 m. Njen pravac se vizuelno povezuje sa prostornim osovinama ostrva Sv. Nikola, rta Zavala, brda Košljun. Naučna hipoteza da se Jadranski basen formirao, ovakav kakav je danas 7.000–15.000 prije nove ere. Sve ukazuje da je to bila jednokopnena geološka struktura koja je milenijumskom geološkom genezom i potapanjem tj. uplivom Sredozemnog mora u Jadranski bazen dobila današnju formu.

Istorjsko-arheološke pretpostavke – Arheološka nauka u Crnoj Gori nije konstatovala Tunju. Struktura materijala koji se i danas tu nalazi je: krupni do sitnijih komada kamenja, posloženi u pravilnim slojevima ukupne visine 1,0–1,5 m. Pravilnost rasporeda ovog kamenja, njihova ujednačenost dimenzija, navodi na zaključak da je u pitanju vještački nasip. Nigdje u okolini nema takve strukture morskog dna, a inače je svuda oko same Tunje veoma plitko.

Činjenica je da od albanske obale do Boke Kotorske nije bio nijedan zaliv, prirodno zaštićen. Pojtingerova tabla iz IV vijeka bilježi Budvu na rimskim putevima, ostaci velikog broja hramova, palata, mozaika, ogromna nekropola u Budvi, ogromna trobrodna bazilika ukazuju na veliku izgrađenost ovog kopnenog dijela primorja i same Budve, te veliko romansko prisustvo.

Budvanski zaliv nije imao zaštitu od juga, tj. djelimično je tu funkciju preuzimalo ostrvo Sv. Nikola i ova plićina Tunja. Njenom nadogradnjom, tj. lukobranom, obezbjeđivala se sigurna zaštita od nevremena. Niko se do sada, nažalost, nije bavio ispitivanjem, ni arheološkim ni dokumentaciono-istorijskim istraživanjem ovog podvodnog spruda. Minimalna arheološka sondažna ispitivanja bi vrlo brzo dala odgovor na ove hipoteze. U rijetkoj dokumentaciji se nailazi na podatak da su pri kraju Tunje, kod Slovenske plaže, ostaci broda iz II vijeka nove ere.

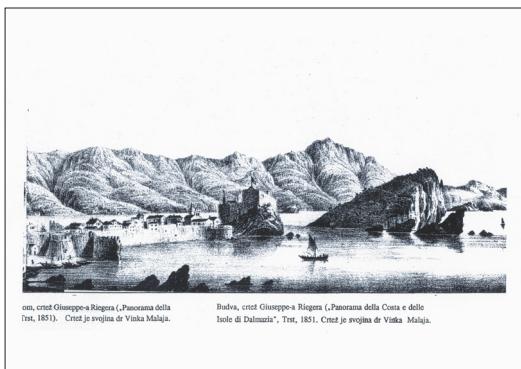
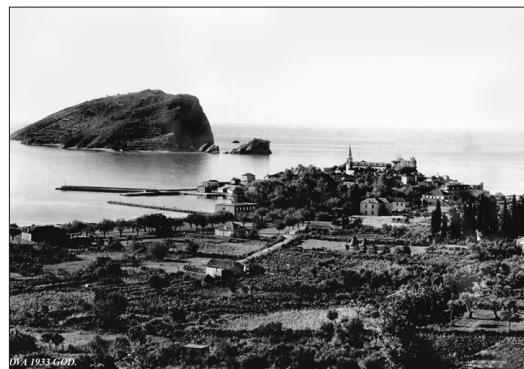
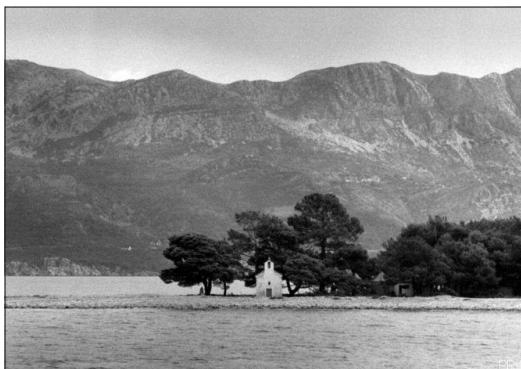
Legenda – Postoji priča da je sv. Sava, kada je išao na Svetu goru, krenuo iz Budve. Bilo je veliko nevrijeme, a on se nalazio na ostrvu. Pošto nije mogao da pređe na kopno, potezom ruke je bacio šaku zemlje i nastala je Tunja, preko koje je on prešao. Ova legenda, koju turisti vole da čuju, vrlo je slična mitološkoj temi Mojsijevog „razdvajanja mora“.

Flora i fauna – Veliki plićak, ostrvo Sv. Nikola i obala su formirali dosta smirujući akvatorij, bez jakih podvodnih struja. Očigledno su to idealni uslovi za formiranje podvodne flore i faune koja se ne može sresti na drugim mjestima ovog dijela obale. Tunja je prebogato stanište svih mekušaca, školjki, riblje mlađi: hobotnice, sipe, gambori, škampi, murinje, luštare, lebraci, drhtulje i radže, sargiči, sparovi, ukljate. Tunja je idealno mrestilište. Tu su sve vrste školjki: kamenice, mačkulje, srebrnice, sve vrste puževa, zvijezde, Sen Žak, palasture sa biserima, ježevi, ježevi sa bijelim bodljama, itd. (na rimskim mazicima Budve i Mirišta u Petrovcu su prizori podvodnog svijeta).

Vizuelni i psihološki doživljaj ovog podvodnog svijeta, a sve je na dohvrat ruke, je naprsto neopisiv. Kada je bunaca ili ronite sa maskom, postajete dio skoro nekog biblijskog stvaranja svijeta i života i potpuno vam se pomjeri osjećanje realnosti, da se nalazite u svijetu skrivene ljepote, mira i te čudne podvodne tišine pune živih bića.

Ugroženost – Prije desetak godina nelegalni graditelj na ostrvu je raskopao 100 m Tunje, tj. produbio je da bi mu bio kraći put brodićima za prevoz građevinskog materijala. Sa tom promjenom reljefa je napravio poremećaj u ponašanju morskih struja. Velika frekvencija glisera, skijaša, buka i miris benzina, nekontrolisani ulov, bacanje dinamita i podvodne puške su doprinijeli da ovo milenijumsko stanište podvodnog svijeta sve više gubi svoja biološka svojstva.

Slobodan Mitrović

Budva, crtež Giuseppe-a Riegera („Panorama della Costiera e delle Isole di Dalmazia“, Trst, 1851). Crtež je svojina dr Vinko Malaja.

OSTRVO I CRKVICA SV. NIKOLA

Moguće da je ostrvo dobilo ime po crkvici Sv. Nikole, lociranoj na zapadnom dijelu i samom špicu ostrva. Činjenica je da sva ostrva na južnom Jadranu nose imena svetih zaštitnika: Sv. Neđelja ispred Petrovca, Sv. Stefan i Sv. Nikola kod Budve, Sv. Marko, Sv. Đorđe i Gospa od Škrpjela u Boki. Sve su to „svete grudve zemlje“, čije se geološko porijeklo vezuje za daleka vremena mitologije. Don Krsto Ivanović u „Ljetopisu Budve“ iz 1650. godine navodi da se ne zna od kada postoji ni ko je gradio ovu crkvicu na Školju (ostrvu). Predanja da su tu sahranjivani krstaši koji su u budvanskom polju pomrli od neke zarazne bolesti u XII vjeku, mogla bi biti provjerena iskopavanjima i analizama grobnica oko crkve. Takođe, iskopavanja bi pokazala da li ima još nekih temelja koji bi ukazali na neki prethodni izgled crkve s obzirom na to da je više puta propadala i sanirana zbog izloženosti agresivnoj morskoj sredini. Kult sv. Nikole kao zaštitnika pomoraca veoma je prisutan u Budvi, Paštrovićima i Grblju. Običaj poštovanja kulta je svake godine iskazivan istog datuma i postajao je tradicija. Crkvica je dimenzija 4,5 x 6,2 m.

Godine 1864. crkva je bila dosta oštećena, pa su je mještani obnovili i „povratili službi Božijoj“. Tada je Isidor Kurti, pomorski pilot, posadio borove koji i danas čine poznat i prepoznatljiv kulturni pejzaž Budve. Za te borove, vrsta *Pinus maritimus* kažu da postoje samo u Budvi i na Korčuli na čitavoj jadranskoj obali.

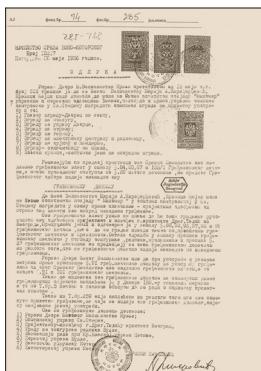
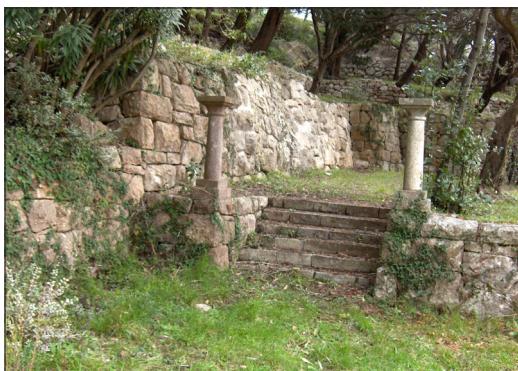
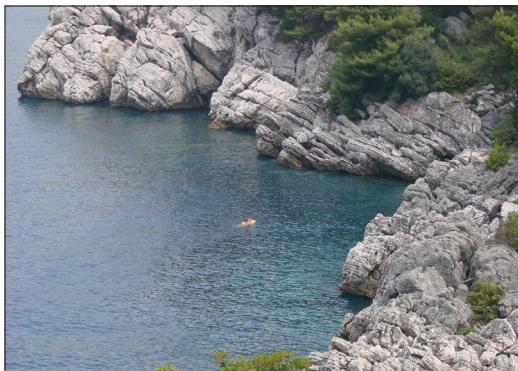
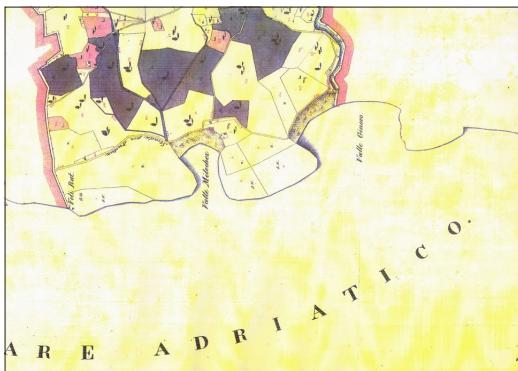
Obnovom crkve Sv. Nikole 1864. godine obnovljen je i kult 9. maja „Translazione di S. Nicolo“ – kada bi grad osvanuo okićen zastavama u crkvenom dekoru. Na zidinama su postavljane zastave – lađe i barke su takođe bile okićene, a sveta misa je počinjala pjesmom: „Bogu i sv. Nikoli, slava im, a nama zdravlje i providnost“, sve u neopisivoj radosti i veselju. Procesija preko mora, okićenih barki i lađi u ritualu odavanja počasti i dostojanstva Bogu i sv. Nikoli, imala je veliku duhovnu snagu i zato je mobilisala čitav grad. U maloj crkvići je održavana sveta misa, a kanonik Deroko bi blagoslovenom vodom poškropio grobove uz blagoslov: „Pokoj vječni daruj njima, Gospode“. Svaka familija je donosila od svoje kuće hranu, jagnjad, kokoške, govedinu, variva, minestre, slasti, i uz veselje, pjesmu, igru, i „botiljeriju“, kako su tada govorili, uz vjetrić s mora, veselilo se do zalaska sunca. Gradska muzika od 40 muzikanata predvodila je veselje. Ono što je karakteristika naroda na ovom prostoru je kultura „života sa prirodom“, a to znači antropogena nadogradnja prirode. Kult prirode je ugrađen u sve oblike tradicionalnog života, a priroda je osnov danas jedine strategije razvoja ovoga kraja – turizma.

Samo ostrvo je sedimentna stijena iste geološke strukture kao brdo Spas i Mogren, pa ga čak maštoviti istraživači smještaju kao „ploveće ostrvo“ u drevna mitološka vremena, tvrdeći da je, u stvari, prostor Budve Teba, gdje se rodio Apolon, najljepši od svih Bogova.

Vjekovima je ostrvo bilo obrađivano. Grožđe, smokve, povrće i stoka održavali su građane Budve, da bi u XX vijeku sve više postajalo mjesto za uživanje, odmor i rekreaciju, izletište. Crkvica Sv. Nikole, kao i cijelo ostrvo sa stoljetnim borovima je klasični primjer kulturnog pejzaža, koji se lijepo sagleđava iz bezbroj pozicija i sa mora i sa kopna. Te vizure sa velikih distanci daju Crnogorskom primorju nesvakidašnju specifičnost jer na stijenama, hridinama, na vrhovima brda, uvijek je postavljana crkva kao milenijumski simbol hrišćanskog trajanja i sakralnosti, a i u današnjim savremenim shvatanjima, ovačko topografski istaknute crkvice, daju snažnu duhovnu poruku. Borovi *Pinus maritimus*, pored vizuelne, cijelom okruženju posebnim mirisima daju i respiratornu funkciju i zdrav mikroambijent.

Među predanjima treba navesti ono koje kazuje da je običaj „gađanja kokota“ autentično nastao ovdje, na ostrvu Sv. Nikola, te da je kasnije prenesen u Perast na Gospu od Škrpjela.

Slobodan Mitrović

MILOČER

Poneka rijetka, crno-bijela fotografija, pokazuje kako je izgledala paštrovska kamenita golet na Miločeru 1934. godine. Na skoro 20 hektara kupljenog zemljišta u zaleđu velike i male, kasnije nazvane, Kraljičine plaže, napravljen je rezidencijalni kompleks, lično vlasništvo kraljice Marije i kralja Aleksandra Karađorđevića. Kralj nije imao sreće da doživi završen kompleks Miločera, jer je izvršen atentat na njega u Marselju 1934. godine. Takođe, ni kraljica Marija nije imala mnogo vremena da ovdje uživa sa svojom djecom, prinčevima. Kompleks je završen 1936. godine, a već 1941., kada je počeo napad na Jugoslaviju, kraljevska Vlada je izbjegla u London. Začuđujuće je u kolikoj je mjeri za dvije godine gradnje i četiri godine održavanja tako dobro i kvalitetno osmišljeno, postavljeno, sve izgrađeno, da bi Miločer i danas, poslije više od 80 godina i pored ne mnogo pažljivog održavanja, mogao da zadovolji svaku evropsku kraljevsku dinastiju. Danas je to rajske prostor u kojem su arhitektura u bijelom kamenu, more, tirkizne boje, crvenkasti pjesak, borove šume, stijene, mirisi, mostići, kameni podzidi, pižuni, parterno uređenje popločanih terasa, raskošni stepenici, pergole sa puzavicama glicinije i pirokantama, pitaspore i masline, pristaniste u stijeni od crvenog miločerskog kamena, glorijet koji je nestao, sve u savršeno osmišljenom skladu i harmoniji. Čitav miločerski predio, ma gdje se našli, odiše mirom i uzvišenim rijetkim osjećanjem kako čovjek može da u savršenom skladu stvori jedno plemenito djelo prirode.

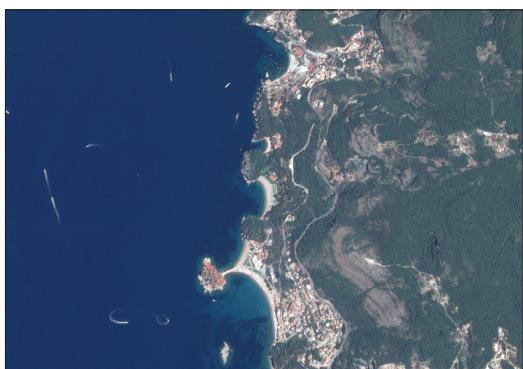
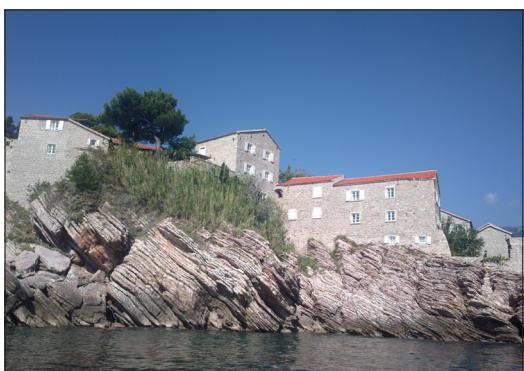
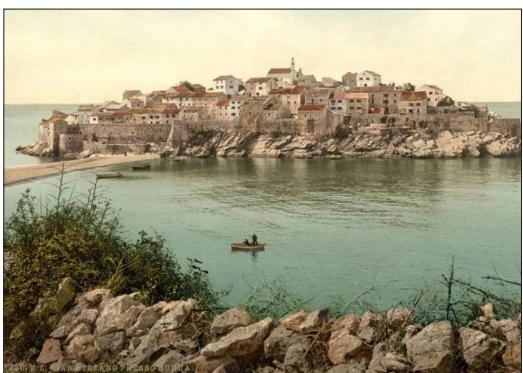
Dvorac Miločer sa sedam pomoćnih objekata i vilom Topliš gradi jednu posebnu arhitektonsku priču. Dok je dvorac sav u plemenitom materijalu bračkog kamena sa izuzetnim neobaroknim detaljima portalna, stilizovanim prozorima, balusterima, pergolama, bunarima, i ribnjacima rađenim od korčulanskog kamena, neki pomoćni objekti su rađeni kao čisti primjeri bauhausa i moderne. Tako je uspostavljena i estetska raznolikost između objekata koji se razlikuju po funkcionalnoj namjeni. Dominantan, dvorac je u duhu neoklasicizma, jednostavne forme, suzdržano otmen, primjерено kraljevskom dvoru, a plemenit i bogat u arhitektonskim detaljima. Na sličan je način tretirana i arhitektura vile Topliš sa manje strogoće dvorskog dostojanstva, a više utiska raskošne vile.

Bogatstvo vegetacije, engleskog koncepta hortikulture gdje parkovi imaju izgled spontane prirode, suprotno od versajskog koncepta cvjetnih travnjaka, čini da je Miločer u pravom smislu park prirode.

Promenada preko brda ka Sv. Stefanu najljepša je moguća „osmatračnica“ mora, pučine, Sv. Nikole, paštrovske rivijere. Igra svjetlosti, prožimanje boja, mora, pjene valova koji se razbijaju o stijene, mirisi i čirikavci djeluju smirujuće i opuštajuće u tolikoj mjeri da se, ako duže boravite, potpuno vratite u neko arhaično harmonično stanje duše, kada je čovjek apsolutno živio u totalnom saglasju sa prirodom. Posebna je pažnja posvećena mikrolokacijama, čempresima u dva reda na kraju Velike plaže, travnate terase sa lučnom kapijom i kamenim stubovima samcima, glorijet koji je polomljen, Kraljičina stolica prema Pržnom, teniski tereni koji su pretvoreni u građevine. Mikro urbaniteti stepenastih dolaca sa kamenim međama iza Kraljičine plaže i prema vili Topliš ukazuju da je arhitekta nevjerojatnog senzibiliteta uređivao prirodu kao iz nekih antičkih prizora.

Miločer je primjer kulturnog pejzaža u kojem je svaki pogled, svaki kadar, „živa slika“ koja aktivira posmatrača u učesnika.

Slobodan Mitrović

SV. STEFAN

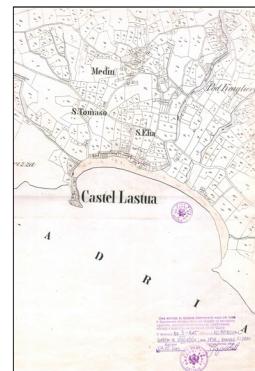
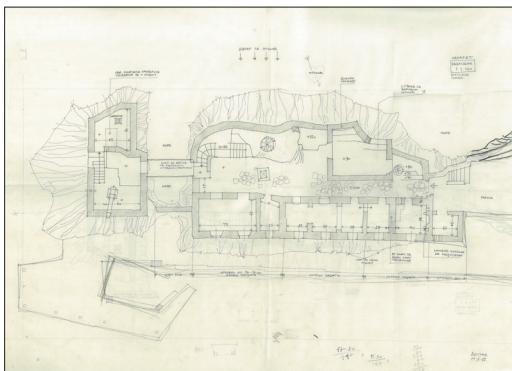
Ostrvce Sv. Stefan je svojevrstan fenomen prirode. Od sivkastog krečnjaka i crvenkastih rožnaca ono bukvalno izranja iz mora u geometrijski pravilnoj sferičnoj formi, sa valovima koji ga kružno obujmljuju i formiraju pješčanu nit. Ona ostrvce povezuje sa kopnom i čini ga poluostrvom. Čitav taj dio obale od Pržna do Crvene glavice je more ritmično i pravilno oformilo pješčane plaže u uvalama kao da ih je neki umjetnik raspoređivao sa isturenim i ozelenjenim kamenim rtovima, samo u različitim rasponima. Sama priroda, kada se stvarao ovaj dio svijeta, je imala neku posebnu i nepredvidivu igru, pa je izvukla ostrvce kao malo čudo prirode.

Na takvo čudo prirode reagovao je i čovjek, graditelj po instiktu. Iako ima više pretpostavki i legendi o nastanku Sv. Stefana, prihvaćena su kazivanja Stefana Mitrova Ljubiše o nastanku sela kao mjesa za zbjeg čeljadi i stoke kada su razni osvajači harali po Paštrovićima, što se vezuje za XV vijek.

Bedemi su prva graditeljska forma na ostrvcu, jer je bezbjednost motiv izgradnje ostrvca, ali isto tako i crkva Sv. Šćepana se gradi već u 1464. godini, kao duhovni i životni imperativ. Ta duhovno-sakralna komponenta je skoro dominantna u Paštrovićima i nije slučajno što su i po okolnim selima izgrađene crkvica na uvijek vidljivim i uočljivim mjestima, na vrhovima brda na najvisočijim tačkama. U naredna tri vijeka izgrađene su još tri crkvica na Sv. Stefanu, sve do 1885. godine kada je izgrađena velika crkva Sv. Šćepana. U početku su kuće građene za po jedno bratstvo, da bi kasnijom izgradnjom, razvijajući specifične etnološke forme života, narastao do XVIII vijeka u mali gradić koji je imao svoju opštinu, žandarmerijsku stanicu, sud dobrih ljudi, Bankadu. Godine 1912. Sv. Stefan broji 28 domaćinstava i 142 duše. Paštrovići, kao i Budva, dijele istu sudbinu, pa poslije četiri vijeka mletačke uprave dolazi sljedećih 100 godina austrougarske uprave. Sa Prvim svjetskim ratom Kraljevina Jugoslavija preuzima primorske oblasti koje kasnije ostaju u Crnoj Gori. Ono što je krajnje specifično u istoriji ovog ostrvca, jeste da ga je pedesetih godina XX vijeka državna vlast oduzela od njegovih vlasnika i preuredila u svojevrstan i neobičan grad-hotel. Hotel visoke klase morao je da ima i restoranske i zabavne funkcije, pa je Sv. Stefan doživio preuređenje svoje autentične forme izgradnjom velikog bloka kuhinje i sala sa kockarnicom koja je arhitektonski imitirala formu utvrđenja, primjereno primorskim gradovima. Grad-hotel je doživio svjetsku slavu, isto tako ugošćavao svjetski poznate ličnosti, a i sam razvijao uspješne stručnjake u oblasti turizma.

I autentični Sv. Stefan i novoadaptirani grad-hotel je specifična ruralna aglomeracija arhitektonski i graditeljski slična svim primorskim selima, ali u ovom slučaju takvog kreativnog i originalnog sklopa da je jedinstvena u svijetu. Stari graditelji su instiktivno poštivali prirodu, tj. kuću prilagođavali terenu, vodeći računa da svi elementi kuće (konoba, magazin, okućnica i prilazi) budu kvalitetno zastupljeni. Takvim poštovanjem terena, u ovom slučaju stijene, nastali su neponovljivi sklopovi kuća, kasnije apartmanskih jedinica u bogatstvu autentičnih detalja: terasa, ograda, pjaceta i pižuna, u autohtonoj odmijerenoj hortikulti. Gosta i turistu svetostefanski ambijenti vraćaju u neke praiskonske, arhetipske i zaboravljene stadijume ljudskih početaka. Dakle, tradicionalna kuća, autentičan ambijent u skladu sa prirodom i okolinom postižu ekskluzivnost i visoku cijenu.

Slobodan Mitrović

KASTELO I LAZARET

Nesvakidašnje lijep ambijent Petrovca vizuelno određuju i upotpunjuju ostaci kamenih struktura Kastela i Lazareta – osoben i skladan primjer sadejstva prirode (more, stijene) i antropogene komponente (gradnja/rušenje), locirani na okomitim stijenama u sjeverozapadnom dijelu zaliva.

Iako su danas uočljivi samo segmenti njihove nekadašnje punoće i veličine, vizuelno određeni razgradnjama, dogradnjama, starijim i novijim konzervatorskim i restauratorskim poduhvatima, uz rijetko mediteransko bilje koje iz njih izrasta, ovi objekti i dalje čine jedinstven i neodoljiv primjer kulturnog pejzaža mjesta, nažalost, urbanistički sve više devastiranog.

U staroj Lastvi, odnosno Kastel Lastvi (danasm Petrovcu), Kastelo i Lazaret su imali višestruku značajnu, vitalnu funkciju za mjesto i njegovo neposredno okruženje, a njihova izdignuta forma nasađena na hridima nad morem, bila je i ostala višestoljetni simbol prepoznatljivosti ovog kraja.

Kako se pretpostavlja, Kastelo i Lazaret podignuti su u kasnom srednjem ili ranom novom vijeku, odnosno u doba venecijanske uprave Paštrovićima, Budvom, ovim dijelom Jadrana i Mediterana. Prema nekim izvorima,ogradili su ih upravo Mlečani, uz saglasnost lokalnih starješina, okupljenih oko Bankade, dok određena saznanja ukazuju na to da su Kastelo (kaštel, zamak...), za svoje strateške potrebe podigli imućniji Paštrovići, mještani. Kastelo je, naime, bio višespratna fortifikaciona utvrda, ograđena kamenim blokovima, u kojoj je boravio stalni mjesni garnizon mletačke vojske. Oblini Lazaret bio je karantin – vojna bolnica, a potom i kasarna za austrougarsku vojsku (koja je naslijedila mletačku), vjerovatno od sredine XIX vijeka, kada je kula Kastela srušena. Lazaret je danas, odnosno posljednjih decenija (od početka '70-ih godina) mjesto znatno drugačijeg karaktera – postao je objekat ugostiteljskog tipa, sa značajnim izmjenama eksterijera i enterijera, uglavnom nepovoljnim po kulturnu baštinu.

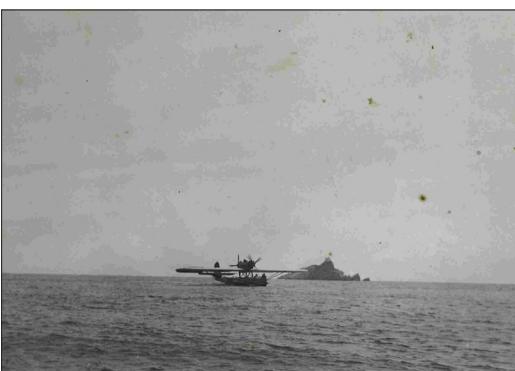
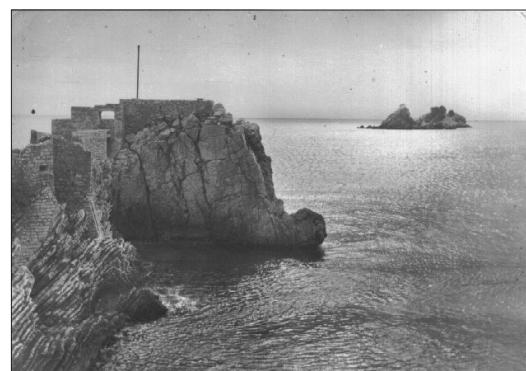
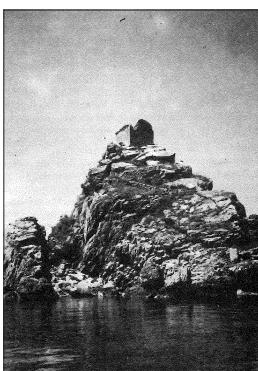
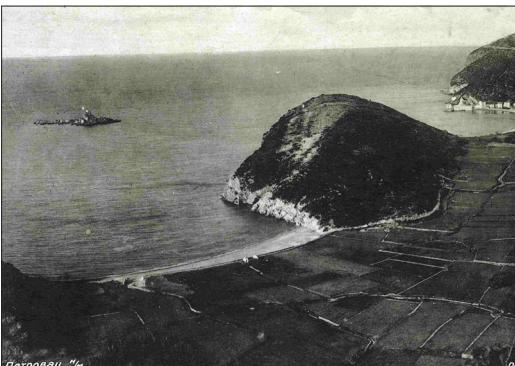
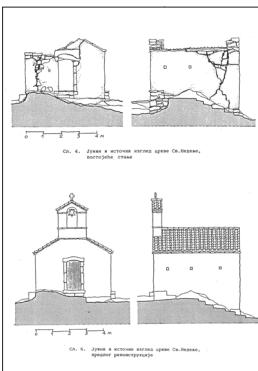
Ovaj prostor ima i snažan memorijalni karakter. Polovinom XX vijeka na Lazaretu je postavljena bijela kamera ploča sa petokrakom i urezanim tekstrom da su na ovom mjestu mučeni paštrovski rođoljubi i odatle vođeni na strijeljanje ili u ropstvo tokom 1941–1944. Početkom '60-ih, na Kastelu je podignut spomenički kompleks posvećen takođe Paštrovićima palim u borbi protiv okupatora u Drugom svjetskom ratu – visoka betonska konstrukcija (obelisk), sa metalnim vrhom u obliku šest plamenova i prigodnim natpisom. U neposrednoj blizini postavljeno je pet mermernih ploča sa uklasanim imenima, prezimenima i godinama stradanja, koje nadvisuje natpis „pali za čest, ime i slobodu“. U narednoj deceniji, ovdje su dodate još dvije ploče, sa podacima o poginulim Paštrovićima u balkanskim i Prvom svjetskom ratu. Ovdje se nalazila još i mesingana trodjelna reljefna slika, velikog formata, sa prikazom borbe sa okupatorima tokom NOB-a, koja je prije nekoliko godina uništena i nestala. Borbeni karakter ljudi ovog prostora, koji im je (od)uvijek iznova nametao usud istorijskih previranja, kao da bukvalno i u prenesenom značenju potvrđuje i željezni top, star nekoliko vjekova, postavljen upravo na platou Kastela, pokraj ploča, uperen u (zamišljenog) neprijatelja koji dolazi sa mora.

Nešto drugačije sjećanje na ovaj prostor pruža još jedna spomen-ploča, postavljena 1979. na privatnoj kući Zenovića, prvoj u nizu od Lazareta. Ona afirmiše sjećanje na rane petrovačke turiste – studente ferijalce, koji su u međuratnom periodu, od 1926. do 1940. u velikom broju dolazili u Petrovac i ljetovali uglavnom u toj kući, koju su nazivali „kolonija“.

Memorijalni karakter ovog prostora potvrđuje i proglašenje od strane države za spomenik kulture, odnosno kulturno dobro – Kastela i Lazareta (1958) i spomen-obilježja koja se na njima nalaze – ploče na Lazaretu 1963. i spomeničkog kompleksa 1966. godine.

Ovo mjesto, iako devastirano brojnim faktorima, i dalje sublimira epohu i sjećanja koji nadilaze lokalni okvir i uključuju Kastelo i Lazaret u šire političke, društvene i kulturne tekovine.

Dušan Medin

KATIĆ I SV. NEĐELJA

Pogled ka morskom horizontu Petrovca upotpunjaju dva ostrva, dvije hridi – Katič i Sv. Neđelja, stvarajući neraskidivo vizuelno jedinstvo i zaokružujući vizuru ovog mesta podignutog na samoj „pjeni od mora“. Ostrva su udaljena oko 800 metara od petrovačkog pješčanog žala.

Katič je nešto prostranije ostrvo, dugo stotinjak metara, znatno manje širine, a visoko svega nekoliko metara, koje danas krase stabla i krošnje vazda zelenog primorskog bora, posađenog između dva svjetska rata naporima lokalnog stanovništva. Stare razglednice i fotografije, u zavisnosti od trenutka kada su nastale, prikazuju Katič kao golu hrid, sa rijetkim rastinjem, a sjećanja mještana o procesu pošumljavanja ostrva i brda oko Petrovca još uvijek su živa i opominju, posebno u ovim vremenima čestih namjernih, a i požara iz nehata.

Ostrvce Sv. Neđelja ili Sv. Nedjelja, kako ga takođe zovu, sa istoimenom crkvicom na uskom vrhu, na starim kartama prikazano je i kao St. Dominik (što je razumljivo, imajući u vidu porijeklo autora mapa i njihovu predviđenu namjenu), ali i kao Sv. Nikola, što pak upućuje na pretpostavku da je crkva nekada možda bila posvećena drugom patronu – zaštitniku pomoraca i putnika, što u potpunosti korrespondira sa njenim položajem na moru.

Crkvica je skromnih dimenzija (5,2 x 4,5 m), ograđena od pritesanog kamena, sa pravouglaonim apsidom, zasvođena nevisokim krovnim pokrivačem od kanalice. Ima zvonik na preslicu sa jednim oknom. Orientacija crkve je jugozapad–sjeveroistok. Stradala je u potresu 1979. i od tada pa do prije nekoliko godina bila je u ruševinama. Obnovljena je nedavno i danas se u njoj rijetko služi, a službu vrši petrovački paroh. Određeni izvori, svakako nedovoljno istraženi, otvaraju mogućnost da je crkva nekada mogla biti zapadnohrišćanske provenijencije.

Prema jednoj od više sličnih legendi, poput onih poznatim u drugim primorskim krajevima, upravo na ovoj hridi spasao se grčki mornar, pošto mu je u blizini, tokom nevremena na moru, potopljen brod. Kako se mornar spasao u nedjelju, odluči da, u znak zahvalnosti, na ostrvu podigne crkvu i posveti je upravo sv. Nedjelji.

Pisani tragovi kažu da se na ovim ostrvima stanovništvo Kastel Lastve i okoline sklanjalo od turških napada na Paštroviće, a zabilježeno je i da je Đuro Gregović, tokom napada Mahmut-paše Bušatlije 1785. godine čak prepliao do ostrva. Poznato je takođe da je crkva popravljena 1897. godine.

Istorijski potvrđeno spasenje mornara na ovoj hridi potiče iz sredine avgusta 1914. godine, prilikom prve bitke na moru u Prvom svjetskom ratu i potonuća vojnog broda, autrougarske krstarice „Zente“. Jedno od sačuvanih svjedočanstava ovog sudbonosnog trenutka jeste upravo ikona sa motivom Tajne večere, koju su preživjeli marinici (Slavomir Buća sa braćom iz Biograda na Moru) darivali ovoj crkvi, gdje se decenijama nalazila, a koja je danas, iako konzervirana i retuširana, u neadekvatnom stanju i čuva se u mjesnoj petrovačkoj crkvi Sv. Ilija.

Akvatorij Katiča i Sv. Neđelje, kao i šire zone Petrovca, još uvijek krije nepoznate predjele koji čekaju neke buduće istraživače: od lociranih brodoloma i amforišta, preko podvodnih kamenih struktura (Donkova seka, „škanj“ itd.), pa sve do, kako tvrde lokalni ribari, navodnih ostataka čokota vinove loze u podnožju ovih ostrva pod morem.

Važno je pomenuti da je prije nekoliko godina pokrenuta inicijativa za zaštitu područja mora oko Katiča, kako bi ovaj segment prirodne i kulturne baštine našeg podmorja ostao sačuvan i u budućnosti.

Dušan Medin

Izdavač:

JU Muzeji i galerije Budve

Za izdavača:

mr Lucija Đurašković

Autori izložbe:

Slobodan Mitrović

Dušan Medin

Urednik kataloga:

Dušan Medin

Lektura i korektura:

Miroslav Karović

Dizajn:

Velimir Perunović

Štampa:

Opus3, Podgorica

Tiraž:

500

Izdanje:

Drugo

Pokrovitelj:

Turistička organizacija opštine Budva

Zahvaljujemo autorima i vlasnicima izložbenog materijala: Vanesa Budimić Vuković, Mira Deliok, Tatjana Jeftimijades Čosić, Vaclav Jiru, Marija Jovin, Mirko Kovačević, Dušan Medin, Nevenka Medin Gregović, Slobodan Mitrović, Željko P. Mitrović, Goran Pajović, Radojica Pavićević, Aleksandar Radivojević, Slobodan Slovinić, Petar Stojanović, Siniša Temerinski; Arhiv Jugoslavije, Budvanski dekanat Kotorske biskupije, Državni arhiv Crne Gore, Google Earth, Muzeji i galerije Budve, Narodna biblioteka Srbije, Turistička organizacija opštine Budva i Uprava za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore. Nekoliko fotografija, nama nepoznatog vlasništva, preuzete su sa Fejsbuk stranice „Budvanostalgičari“, na kojoj se nalazi izuzetno vrijedna i obimna digitalna baza starih fotografija i drugog materijala, postavljena od strane Budvana i ljubitelja kulturne prošlosti Budve.